

בעולם הספר

ילדות בראי מערבולת הימים

זבולון רביד

מקור שירתו והוא התחיל שופע זכרונות על ימים שעברו, על בית אביו ועל ראש המשפחה – אביו החזן ועל החצר של הבית – כולם טומנים בחובם פרקים מספר חייו. שירתו קצרה, לקונית, לעתים משפט או מלה, אבל גרושות תוכן, ציוריות ועניין. עומד המשורר בחצר הבית ותוהה. קָצַר זו, שקולותיהם של ילדי ישראל היו ממלאים אותה – עתה, „שקצצים ושקצצות קה־לכים ב־לֵב ב־ן / בְּעֵצֵם הַקָּדָשׁ – / נֶאֱמַר אִישׁ זֹכֵר אֶת יְפֵי הַיָּשׁוּן / שֶׁשָּׁת אֵין וְהַדָּשׁ“. המשורר קורא את עצמו, „איש־אתמול“, כי לא את עתידו יבנה בחצר זו. אפילו האתמול נשחק ונמחק – קללת אלוהים רוכצת על מרכז זה. זכרונותיו של המשורר על מחוז ילדותו מובעים בפואימה היחידה שבספר, המורכבת מו' פרקים, והיא „מן המחזור: אבי החזן“, שמגלמת בית יהודי ספוג יהדות ואהבת ציון וחוץ חיי משפחה, שהדביק מיפיו וחיונו על בני הבית. אביו החזן היה מפליג בשיר עד קץ ימיו. שליח־ציבור היה וביקש רחמים על עמו ישראל. על משיח צדקנו התפלל, כי יחיש את כואו, כי העם קָמָה לו כל ימים – נֶסְכְּלוּ רַב מְשֻׁאָתוֹ. האב בתוך תפילות־שירתו – הוציא את נשמתו. והבן, שהיה קטן וצעיר ושימש „משורר“

בספרו החדש „בחצרות ילדותי“ חזר המשורר אלחנן אינדלמן אל מחוז ילדותו. פותח הוא פתח לנפשו ומשתף את הקורא בחוויותיו וברגשותיו. השנים עשו את שלהן, הן טישטשו ועירפלו הרבה מתופעות הילדות, אבל המתייחד עם שירתו של אינדלמן יגלה להפתעתו, שנפשו ידעה לשמור על בית אבא־אמא, וכשבא עתה המשורר לשאת את שירתו או קינתו עליו – נפתחו מעיינותיו בחוסנם ובזרמם. עולם זה נחרב ואינו קים יותר, ובלשונו של המשורר הוא „נוף שנגזר“, ועל כן, שירתו מקבלת משנה חשיבות. חושפת הוא נופים ומרחבים, פנימיים וחיזוניים, על רב־הגוניות שבהם, שעמים, על ידי צירופי ביטוי או מלה, השאובים ממקורות הקינה והבכי העבריים, מגלמים הם את עולמו האישי ואת עולמו של הקיבוץ היהודי, שחי בתוכו – יהדות פולין המפוארת. שהמלחמה שמה קץ לה.

גם משוררנו נתנסה בהרפתקאות המלחמה ואימיה. הוא ברח מוורשה ונדד במרחבי העולם ואחרי המלחמה – חזר שוב אל העיר, שממנה ברח. והנה עומד הפליט מול המציאות, ומרוב דיכאון נצמדה לשונו לחיכו. רק לאחר שהתאוושש – נפתח מחדש *הוצאת קרית ספר ירושלים תשל"ט 162 עמ.

כאביו של אינדלמן, כן אביו של ביאליק, היו דמויות שייצגו את בית ישראל בפולין. בתקופות שונות נשאו המשוררים קינה על אבותיהם, אבל אותם האידיאליים והערכים, שימשו נר ליוצאי חלציהם בדורות השונים. עדיין לא היתה דריסת-רגל להתבוללות במשכנות ישראל בפולין דור הנחיל לדור את מסורתו, שאהבת ישראל ואהבת ארץ-ישראל היו עיקר ויסוד בה. ובספר שירים זה העמיד מצבה לה ובו גילם את רוחה ואידיאליה, שאיפותיה ומטרותיה, שעשויים לשמש למופת לנו היום ולדורות הבאים. שירים אחרים בספר, שאינם על נושא השואה, הם שירים שהמשורר הקדיש למשוררים העברים שחיו באמריקה והלכו לעולמם, כגון ז. שניאור ואפרים א. ליסיצקי; ושירים שהקדיש לֶאֱחָיו, שהיו כולם גדולים ממנו בשנים, משה, דב ויצחק. שיר אחד הקדיש לאחיו שלמה ז"ל, שהיה מורה לחינוקות של בית רבן באמריקה ופרוטה שחסך מפיו שלח לאמו וליתומיה בגולת פולין. הוא מת צעיר לימים ואחיו כותב עליו: „נָךְ לְבוֹ קְזוֹךְ הַשָּׁל / וּבְאָבִיב יָמָיו יָצָא אֶת עוֹלְמוֹ“.

הָמָר לְנוּ הַגּוֹרֵל. התייחדתי עם ספר זה – ואם כי אֵימִי המלחמה אינם זרים לי – חייל הייתי בה – הרי הרבה מן המחזות הופיעו שנית חיים לנגד עיני. אינדלמן כבר שפך את כאבו וזעמו בספרו הקודם, „אבן לי אקח“ (קריית ספר, ירושלים, תשי"ז) – וזכה לדברי שבח רבים עליו – אבל בספר זה הגדיל לתנות את מרי החורבן. ככל שהכאב נצרך יותר בנפשו כן יצא מצורף ומוזקק יותר.

במקלתו הצנועה – הוא משוררנו – הרגיש, שאביו הלך לבלי שוב עוד וכאב תמרורים התפרץ מפיו: „אבי, אבי, על מי עזבתי בעמק הצווחה“. נעלם האב: „פָּחַץ הַקְרִיא־הַקְרִיךְ רָכְבוּ שָׁל אָבָא / הֶפֶךְ צָלִיל בְּגִינַת מְרוֹמִים“.

פואימה זו מזכירה לנו את הפואימה של ביאליק על אביו במחזור שירתו „תְּמֻחַת“. ואמנם גדולה היא השפעתו של ביאליק על אינדלמן. בשירתו אפשר להבחין הדים ובני הדים משירתו של ביאליק ואפילו ביטויים חיים שנתלבו בתוכה ראה (את השיר „גרות-שבת של אמא“ – מתוך לסוף, ששייך הוא לתקופה אחרת, כשביאליק כבר לא היה בחיים).

הפרק האחרון בפואימה („בנוף מכורתי“, עמ' 24-25) מוזעזע ביותר. כידוע הרסו וטימאו הנאצים את בתי הקברות היהודים בפולין. שנים אחרי השואה – מתאר אינדלמן – כשיצא האיכר לפעלו, כדי לקצור את תבואתו באדמת פולין השחורה והדשנה ועצמות אביו עוד הליכנו „בחיך אמו – אֶדְמַת הַשְּׁחוֹר / וּגִילְגָּלְתוּ בְּעִירוֹמָה / שָׁם תִּתְגַּלֵּל בְּתוֹךְ קָמָה“, הגיע לאוזניו לֶחֶן הקורע לב בְּעֶצְבוֹ מיער השיבילים. הצטלב האיכר ואמר: „אוֹלֵי יֵשׁ קָרָר פֶּה נִסְתָּר?! – והוא לא ידע. פתאום תחת מְזֵלוֹ גולגולת אדם נתגלתה. הן זה הקספִּיבֵק (ספִּיבֵק, בלשון פולין, יִמְר, תִּזְנ) אמר. הרי „הוא תִּזְנְנוּ רַב יוֹסֵף, שְׁלוֹ רְחֻשְׁנוּ אֶתְבָּה“. כרע האיכר ברוך ודמעה נזלה מעיניו על „שְׁרִיד אָדָם מוֹקָר“. ואמנם פרק מחריד העלה המשורר מְסַפֵּר היגון והדמעות של חורבן פולין.